

KRÓNIKA

ZACHAR JÓZSEF

A HÁBORÚ ÉS A CIVILIZÁCIÓK TALÁLKOZÁSA A XVI. SZÁZADTÓL NAPJAINKIG

A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság XXIV. Kongresszusa, Lisszabon, 1998. augusztus 24-29.

Immár szokásos módon, augusztus utolsó hetében nagyszabású tudományos eszmecsere folytattak egymással a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottságban egyesült, különböző országbeli hadtörténészek. A házigazda-szerepet ezúttal a Portugál Hadtörténészek Nemzeti Bizottsága vállalta. Abból az alkalomból adtak otthont a rendezvénynek, hogy ötszáz évvel ezelőtt hajózta körül Afrikát és jutott el Indiába, majd tért vissza azonos úton Vasco de Gama, a világhírű portugál felfedező. A meghívásnak 36 országból 175 történész tett eleget és 14 tudományos ülésen vitatták meg az eltelt fél évezrednyi időszak háborúit a civilizációk találkozásának vonatkozásaiban. Huszonhárom országbeli 42 előadás alapján a legszélesebb körű képet sikerült alkotni e korántsem mindennapi témában.

A rendezvény *Dr. Jorge Sampaio*, Portugália köztársasági elnöke védnöksége alatt állt, a résztvevőkhöz intézett üzenetét az 1998. augusztus 24-én délelőtt megtartott megnyitó ülésen olvasták fel. Ebben a hadtörténelem növekvő szerepéről szólt, majd a nemzetközi kapcsolatépítés szerepét emelte ki, befejezésül pedig a nemzeti történelem nemzetközi összefüggésekben való vizsgálatának fontosságát hangsúlyozta. Ezt követően *Manuel Freire Themudo Barata* akadémikus, tábornok, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnökségének tagja, nyugalmazott kutatóintézeti főigazgató, a Portugál Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának elnöke köszöntötte a megjelenteket. Az üdvözléshez csatlakozott *Dr. Cornelius M. Schulten* kutatóintézeti igazgató, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság holland elnöke, majd köszönetet mondott a rendezőknek az újabb találkozás

lehetőségéért.

Megnyitó beszédet az első üléselnöki tisztelet ellátó *Prof. Dr. José Veiga Simão* hadügyminiszter mondott. Filozófiai megközelítésben foglalkozott a háborúval, mint társadalmi jelenséggel, történelmi folyamatában pedig a haderő szerepével. A jelenhez érve a béke fenntartásában, helyreállításában és biztosításában játszott új szerepvállalás sajátosságait mutatta be.

Szünet után az első tudományos ülés *Luiz Paulo Macedo Carvalho* ezredes, a Brazil Katonaföldrajzi és Hadtörténelmi Intézet igazgatója, a Brazil Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának elnöke elnöklétével kezdte meg munkáját. Elsőként *Justino Mendes de Almeida* tanszékvezető egyetemi tanár, a Lisszaboni Autonóm Egyetem rektora tartotta meg „A háború és a civilizációk találkozása Luis de Camões (1524-1580) »A Luizadák« (1572) című eposzában” című előadását. Őt *Joannis Lukasz* professzor, a Görög Haditengerészeti Akadémia tanára követte „A keleti geopolitika és a hellénizmus az újkor kezdetén” címmel megtartott referátumával. Ezután *Andres Mas Chao* hadosztálytábornok (Spanyolország) következett „A Karib-tenger földrajzi térsége, az amerikai spanyol terjeszkedés kulcsa” című előadásával.

Ebédszünet után az üléselnöki tisztelet *Dr. Dean C. Allard*, az Egyesült Államok Hadtörténelmszei Nemzeti Bizottságának elnöke vette át. Először *Seán Duffý* egyetemi adjunktus (Írország) „Tudor hódítás és gael összeomlás. Írország a XVI. században” című előadására került sor. *Dr. Hans S. Pawlisch*, az Egyesített Vezérkari Főnökség Történelmi Szolgálatának vezetője (Egyesült Államok) „Fővárosi törvény és az eredeti birtokjog a Tudor-ház írországi hódítása idején” címmel

tartott előadást; a blokkot *Cemalettin Taskiran* ezredes, a Török Vezérkari Akadémia professzora „Oszmán-portugál kapcsolatok a XVI. században” című előadása zárta.

Szünet után a harmadik ülésen *Jean Delmas* professzor, tábornok, kutatóintézeti igazgató, a Francia Hadtörténelem Nemzeti Bizottságának elnöke, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság ügyvezető alelnöke elnökölt. Elsőnek *Dr. José Maria Blanco Nuñez* sorhajókapitány (Spanyolország) „A spanyolok találkozási az amerikai szárazfölddel” című hangzott el. Ezt követően *Dr. José Luis Picciolo* ezredes, az Argentinai Hadtörténelem Nemzeti Bizottságának főtitkára tartotta meg „A spanyol lakosság kiszállítása Argentína területére a XVI. században” című előadását. Az első nap *Dr. Me'ir Pa'il* ezredes (Izrael) „Az arab-izraeli konfliktus valláshagyománybeli vetülete” című előadásával zárult.

Augusztus 25-én reggel *Raimondo Luraghi* egyetemi tanár, dandártábornok, az Olasz Hadtörténelmi Társaság elnöke, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnökségi tagja elnökletével nyílt meg a következő ülés. Először *Nobuya Imamura* egyetemi tanár (Japán) tartotta meg „A japán szakállaspuskások felállítás és harcászata” című előadását, őt *Carlos da Costa Gomes Bessa* ezredes, a Portugál Hadtörténelem Nemzeti Bizottságának alelnöke követte „A makaói recept és történelmi, kulturális és társadalmi hatása a Távols-Keleten” című előadásával. Ezután *Csen Sao-xien* professzor, a Kínai Hadtudományi Társaság alelnöke „A Huangpu Katonai Akadémia és a katonai nevelés története 1924-től napjainkig” című előadása hangzott el.

Szünet után *Adrien Tschumy* altábornok, a Svájci Hadtörténelem Nemzeti Bizottságának elnöke elnökletével következett az ötödik ülés. Elsőnek a távolmaradni kényszerült *Dr. Mircea Dogaru* alezredes (Románia) „A nagy portugál és spanyol földrajzi felfedezések hatása a XVI. századi román társadalomra” című előadását olvasták fel. Ezt követően került sor *Zachar József*, a történelemtudományok doktora, a Magyar Hadtudományi Társaság elnökhelyettese, a Magyar Hadtörténelem Nemzeti Bizottságának főtitkára, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnökségi tagja „Magyarok idegen hadakban 1648-1792”

című előadására, utána *Dr. Mordechai Gichon* alezredes (Izrael) tartotta meg „Kelet találkozik Nyugattal. Egyiptom és Palesztina 1789-1801. A találkozás és következményei” című előadását.

A hatodik ülés augusztus 26-án reggel *Georgiosz Gorezisz* vezérőrnagy, a Görög Hadtörténelem Nemzeti Bizottságának főtitkára elnökletével következett. Először *Luiz Paulo Macedo Carvalho* ezredes (Brazília) tartotta meg „A brazil harmincéves háború (1624-1654). Civilizációk találkozási és összeütközése” című előadását. Őt *Silvino da Cruz Curado* tábornok (Portugália) követte „Egy kényelmetlen és szokatlan háború. Az 1754-56-os paraguayi missziós háború” című előadásával. *René Guy Quatrefoies* egyetemi tanár (Franciaország) „Amerika meghódítása és az emberi jog” címmel adott elő.

Szünet után az elnöklést *Dr. Luc de Vos* katonaiskolai tanár, a Belga Hadtörténelem Bizottság elnöke vette át. Elnökletével először *Dr. Hugo O'Donnell y Duque de Estrada* tudományos kutató (Spanyolország) „A Csendes-óceán déli spanyol hódításainak megvédése a XVI. és XVII. században” című előadása hangzott el, majd *René Pillorget* egyetemi tanár (Franciaország) következett „Hadművelés és civilizációs kapcsolatok a Kvang-csu-van kínai-francia bérleten 1898-1945” című előadásával.

Ebéd-szünet után a következő ülésre *Dr. Jürgen Rohwer* professzor, nyugalmazott kutatóintézeti igazgató, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnökségi tagja (Németország) elnökletével került sor. Az ülés nyitányaként *John F. Guilmartin Jr.* egyetemi tanár tartotta meg „A legrégebb fedélzeti hajóágyú. Műszaki paraméterek és harcászati képességek” című előadását, majd *Fernando Alberto Gomes Pedrosa* sorhajókapitány (Portugália) következett „A portugál haditengerészeti tüzérség a XVI. században” című előadásával. Az ülést *Hans Rudolf Fuhrer* ezredes, egyetemi docens (Svájc) „A kultúrsokk. Svájci zsoldosok idegen szolgálatban. Háború és kultúrák találkozási a Helvét Köztársaság ellen megnyilvánult nidwaldeni ellenállás példáján” című előadása zárta.

Szünet után az elnöklést *Dr. H. Piet Kamphuis* kutatóintézeti igazgató, a Holland Hadtörténelem Nemzeti Bizottságának elnöke vette át. Elsőnek *Arno Wehling* egyetemi tanár

(Brazília) adta elő „Európai sablonok és gyarmati konfliktusok: Francisco de Brito Freire »Új-Luzitánia, avagy a brazíliai háború története« című művének problémája” című referátumát, utána *Jean David Avenel* egyetemi tanár (Franciaország) „A franciák Mexikóval kapcsolatos ismeretei az 1862/67-es intervenció idején” című előadása következett. Az ülést *Raimondo Luraghi* (Olaszország) „Az 1861-65-ös amerikai polgárháború, mint civilizációk összecsapása” című előadása zárta.

A tizedik ülés augusztus 28-án reggel kezdődött *Dr. Patrick Lefèvre* múzeumigazgató, a Belga Hadtörténetek Nemzeti Bizottságának és a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottságnak főtitkára elnökletével. Elsőnek *Dr. Bahija Simou* asszony, tudományos kutató (Marokkó) tartotta meg „A XVI. századi marokkói-portugál kapcsolatok néhány vonatkozása” című előadását, majd *Jean-Louis Mourrut* tábornok (Franciaország) „Az iszlám az afrikai francia hódítások idején” című referátuma következett. Ehhez csatlakozott *Pier Paolo Ramoino* sorhajókapitány, az Olasz Haditengerészet-történelmi Intézet vezetője „Az olasz haditengerészet kelet-afrikai működése” című előadása.

Szünet után az üléselnöklést *Dr. Hugo O'Donnell y Duque de Estrada* (Spanyolország) vette át. Ezen az ülésen először *Nanci Leonzo* professzor asszony (Brazília) „A brazil gyarmati csapatok és miliciák” című előadása hangzott el, utána *Pietro Del Negro* egyetemi tanár (Olaszország) „Háború és civilizáció a XIX. századi olasz hadgondolkodásban” című referátuma következett. Az ülést *Dr. Luc de Vos* (Belgium) „Kultúrsokk. Belga katonák Kongóban 1885-1960” című előadása zárta.

Ebédészünet után következett a tizenkettedik ülés *Dr. Serge Bernier* kutatóintézeti igazgató, a Kanadai Hadtörténelmi Bizottság elnöke elnökletével. Elsőnek *Dr. Rudolf Jaun* tudományos kutató (Svájc) előadása hangzott el „A felfegyverzett nemzet fegyverben a nép ellen. Francia civilizáció a német-porosz kultúra ellenében az első világháború kezdetén” címmel. Ezt követte *Dr. Dumitru Preda*, a Román Diplomáciai Levéltár és Könyvtár igazgatója „A román országok és az orosz-török háborúk a XIX. században” című előadása. A továbbiakban *António Pedro A. Pires Vicente*

egyetemi tanár (Portugália) „Portugália és Napóleon. Európai beavatkozás, a liberalizmushoz vezető út” című referátuma került sorra.

Szünet után az elnöklést *Andrzej Ajnenkiel* egyetemi tanár, kutatóintézeti igazgató, a Lengyel Hadtörténetek Nemzeti Bizottságának elnöke vette át. Elnökletével először *J. A. de Moor* egyetemi tanár (Hollandia) tartotta meg „Mataran és a hadügyi forradalom. Néhány megjegyzés a Holland Kelet-Indiai Társaság jávai katonai befolyásáról a XVII. és XVIII. században” című előadását, majd *Dr. Ján Korček* tudományos főmunkatárs, a Szlovák Hadtörténetek Nemzeti Bizottságának főtitkára referátuma következett „Civilizációk találkozása Szlovákiában, mint a XX. századi háborúk következménye” címmel. Az ülést *Leo Barnard* egyetemi tanár (Dél-Afrika) „A namíbiai háború dél-afrikai szempontból” című referátuma zárta.

A tizennegyedik, utolsó tudományos ülés augusztus 29-én reggel *Manuel Freire Themudo Barata* akadémikus, tábornok (Portugália) elnökletével kezdte meg munkáját. Elsőnek *Thean D. Potgieter* sorhajókapitány, hadiakadémiai tanár (Dél-Afrika) „A világ keresztútjain. A Jöreménység foka és az első brit okkupáció 1795-ben” című referátuma hangzott el. Utána *Dino Willy Cozza* sorhajókapitány, a Brazil Hadtörténetek Nemzeti Bizottságának főtitkára következett „A Balkán földrajzi, történelmi és vallási eredetű problémáinak nyugati megértési nehézségei” című előadásával. A következő előadó *Dr. Helmuth Schubert* alezredes, a Német Hadtörténetek Nemzeti Bizottságának főtitkára volt, előadását „A második világháború és a Német Birodalom. Civilizációk találkozása” címmel tartotta, végül utolsó referátumként *Andrzej Ajnenkiel* (Lengyelország) „Régi és új korszak közt. Lengyelország második világháború alatti ellenállása a totalitárius rendszerekkel szemben” című dolgozata hangzott el.

Szünet után a záróülésen először *André Corvisier* nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanár, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság tiszteletbeli elnöke (Franciaország) összegezte a tudományos tanácskozás eredményeit. Kiemelte annak jelentőségét, hogy az előadások elsődlegesen a nagy földrajzi felfedezésekkel párosult fegyveres

összecsapásokat, a gyarmatosító harcokat, valamint a különböző kultúrákat képviselő államok háborúit tárgyalták, továbbá kitértek a haderő kultúrahordozó és kultúrákövetítő szerepére is, miközben számos más, kapcsolódó kérdést is érintettek. *Manuel Freire Themudo Barata* akadémikus, tábornok, a portugál vendéglátók nevében mondott köszönetet a részvételért és a nagy érdeklődésért. *Dr. Cornelius M. Schulten*, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnöke a portugál kollégák gondoskodó vendégszeretét és a lezárult tanácskozás során érvényesült kollegiális együttműködés jelentőségét méltatta. Végül a záróülésen elnöklő *Gabriel Augusto Espirito Santo* hadseregtábornok, a Portugál Haderő összhaderőnemi vezérkari főnöke mondott zárszót. Ebben a korrekt szakmai tanácskozáson felmutatott jelentős új tudományos ismereteknek a portugál tudományos életre gyakorolt jövőbeli hatását és a széles nemzetközi részvételnek a további bajtársi együttműködés szempontjából kimagasló szerepét emelte ki.

Az elhangzott előadásokhoz megfelelő vitaidő csatlakozott, a tudományos eszmecserére pedig a ma már Lisszabonnal egybeolvadt egykori királyi székhely, Belém 1991-ben, már a jövő évezred igényei szerint épült Kulturális Központja biztosította a legkellő körülményeket.

A rendezők további kötetlen alkalmakat is teremtettek a résztvevők kollegiális beszélgetéseire. Így a megérkezetteket már augusztus 23-án este fogadáson látta vendégül *Manuel Freire Themudo Barata* akadémikus, tábornok, a Portugál Hadtörténelmi Bizottság elnöke, melyre a közeli Almada történelmi épületegyüttesében került sor, amely ma a Hadtörténelmi Múzeumnak nyújt otthont.

Augusztus 24-én est *Dr. João Barroso Soares*, Lisszabon főpolgármestere sétahajózással egybekötött fogadáson látta vendégül a résztvevőket. Ezt megelőzően hivatalában fogadta a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnökségét, így jelen sorok szerzőjét is.

A kongresszus rendezőse augusztus 25-én lehetőséget biztosított az Expo '98 megtekintésére. A látogatás végén Portugália pavilonjában *Prof. Dr. José Veiga Simão* portugál hadügyminiszter adott fogadást a résztvevő hadtörténészeknek és a portugál főváros számos közéleti szereplőjének.

Augusztus 26-án *Manuel Freire Themudo Barata* akadémikus, tábornok a rendezők nevében adott díszszókat a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnöksége és az egyes nemzeti bizottságok elnökei tiszteletére a Portugál Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának székhelyeként szolgáló Függetlenségi Palota falai között. Ugyancsak augusztus 26-án este valamennyi kongresszusi résztvevőt fogadáson látta vendégül *Gabriel Augusto Espirito Santo* hadseregtábornok, portugál összhaderőnemi vezérkari főnök a közeli Queluz helyőrségben 1. légvédelmi tüzérezred parancsnokságán.

Augusztus 27-én egész napos kirándulásra került sor. Elsőként Portugália egyik legnagyobb műemlékegyüttese, Batalha volt az úticél. Az 1385-ös aljubarrotai csata emlékére épített templom- és kolostoregyüttes a XV. századi Avis-dinasztia pantheonja; a kolostor káptalanterme 1921 óta az Ismeretlen Katona emlékhelye. A következő állomás Buçaco, illetve a mellette elterülő csatater volt, ahol 1810. szeptember 27-én a Masséna marsall vezette francia csapatok vereséget szenvedtek Wellington angol-portugál hadaitól. Ennek emlékére 1873-ban nem csak emlékművet állítottak, hanem Hadtörténelmi Múzeumot is alapítottak. A visszaúton még Fátima megtekintése következett, ismerkedés az 1917. május 13-i Mária-jelenés helyszínén kialakított világhírű búcsújáráshellyel.

Végül augusztus 28-án ünnepi záróban került sor a lisszaboni Szent Jeromos kolostor műemlékegyüttesében, ahol hazaindulás előtt még egyszer kellemes, kötetlen beszélgetéssorozatra nyílt alkalom.

A kollokviumon és a csatlakozó programokon kívül hivatalos megbeszélésekre is sor került a portugál fővárosban. Így már augusztus 23-án egész napos tanácskozást tartott a Nemzetközi Hadiléváltáros Bizottság, a betegsége miatt távol maradni kényszerülő elnöke, *Dr. Manfred Kehrigh* ezredes, levéltár-igazgató (Németország) elnöklete helyett az ügyvezető elnök, *Dr. Robin Higham* professzor (Egyesült Államok) vezetésével. Ugyancsak augusztus 23-án tartotta meg évi tanácskozását a *Dr. Jean Langenberger* dandártábornok (Svájc) elnöklete alatt álló Nemzetközi Hadibibliográfiai Bizottság.

A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnöksége augusztus 24-én és 28-án két ülést is tartott, majd 28-án a résztvevő nemzeti

bizottságok képviselőinek bevonásával plenáris ülésre is sor került. Ezt megelőzően, még mindig 28-án, az Egyesült Államok Hadtörténeteinek Nemzeti Bizottsága jelenlevő tisztségviselői, kérésükre, külön megbeszélést folytattak a nemzetközi elnökség tagjaival. Ezen ismertették rövid- és középtávú elképzeléseiket, egyúttal

támogatást kértek munkájuk intenzitásának fokozásához. Visszatérve a plenáris üléshez, annak legfontosabb döntése az volt, hogy máris megválasztotta a jelölőbizottságot a 2000-ben esedékes tisztújítás előkészítésére, továbbá megerősítette az 1999-es brüsszeli és 2000-es stockholmi, illetve oslói kongresszus megtartására vonatkozó korábbi határozatát.